

Marta Nikodemka

PROCEDURA „NIEBIESKIE KARTY” Z UDZIAŁEM PRZEDSTAWICIELI OŚWIATY JAKO DONIOSŁY INSTRUMENT W SŁUŻBIE DZIECKA DOTKNIĘTEGO PRZEMOCĄ W RODZINIE

Rodzina stanowi naturalne i podstawowe środowisko, w którym dziecko się rodzi, rozwija i wychowuje, posiada ona istotny wpływ na kształtowanie się osobowości dziecka i wpływa w ogromnej mierze na jego życie. To właśnie rodzice kształtują w dziecku sposób patrzenia na drugiego człowieka i otaczający go świat, uczą oceniania własnych czynów czy analizowania stanów emocjonalnych. Niestety nie wszystkie dzieci mogą dorastać w rodzinach, w których funkcjonują prawidłowe wzorce, przez co są one narażone na wiele trudności w osiągnięciu dobrostanu i prawidłowego rozwoju. Zdarza się, że „wychowanie dziecka” może okazać się niszczyielskie, w szczególności, gdy staje się obszarem stosowania przemocy w rodzinie¹.

Przemoc w rodzinie jest jednym z najistotniejszych zagrożeń dotyczących dziecko we współczesnym świecie. Według S. Nikodemskej „przemoc wobec dzieci to zjawisko społeczno-psychologiczne mające wielorakie uwarunkowania związane z siłami tkwiącymi w jednostce,

¹ Podobnie J. Helios, W. Jedlecka, *Przemoc wobec dzieci w rodzinie*, Wrocław 2019, www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/95689/Przemoc_wobec_dzieci_w_rodzinie.pdf (dostęp: 1.09.2022 r.), s. 9.

w rodzinie, a także w środowisku i kulturze, w które uwikłane są zarówno jednostka, jak i rodzina”². Od wielu lat instytucje publiczne i społeczne podejmowały działania mające na celu przeciwdziałanie temu zjawisku, jednakże bez uregulowań prawnych były one mało skuteczne. Dopiero wejście w życie ustawy z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie³ spowodowało, że przeciwdziałanie tej przemocy zyskało rangę ustawową. Zgodnie z art. 2 pkt 2 u.p.p.r. przemoc w rodzinie jest to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w art. 2 pkt 1 u.p.p.r., w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Według ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie członkiem rodziny są osoby najbliższe w rozumieniu art. 115 § 11 k.k. (czyli: małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu) oraz inne osoby wspólnie mieszkające i gospodarujące. Przywołana definicja legalna przemocy w rodzinie ma rozległy zakres podmiotowy i dotyczy szerokiego spektrum działań przemocowych.

W piśmiennictwie przyjmuje się, że przemoc w rodzinie charakteryzuje się pewnymi specyficznymi cechami:

- 1) jest intencjonalna – przemoc ukierunkowana jest na osobę krzywdzoną, ma na celu kontrolowanie jej i podporządkowanie oraz zmierza do osiągnięcia jakiegoś celu;
- 2) siły stron są nierównomierne – przemoc może polegać na przewadze siły emocjonalnej (przemoc psychiczna), fizycznej (przemoc fizyczna), finansowej (przemoc ekonomiczna), zależności (np. w przypadku zaniedbania dzieci);

² S. Nikodemka, *Przemoc wobec dzieci – przegląd badań*, „Niebieska Linia” 2000/4/9, <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/59-niebieska-linia/654-przemoc-wobec-dzieci-przeglad-badan.html> (dostęp: 1.09.2022 r.).

³ Dz.U. z 2021 r. poz. 1249.

- 3) wynika z działania (niekiedy zaniechania) człowieka – działanie lub zaniechanie działań jest dokonywane przez jednego członka rodziny przeciwko pozostałym;
- 4) narusza prawa i dobra osobiste – sprawca narusza podstawowe prawa ofiary przemocy, np. prawo do godności osobistej czy netykalności cielesnej, ogranicza podstawowe potrzeby niezbędne do prawidłowego funkcjonowania osoby krzywdzonej, np. fizjologiczne czy bezpieczeństwa;
- 5) naraża zdrowie, a niekiedy nawet życie ofiary przemocy, powoduje cierpienie i ból – sprawca naraża zdrowie i życie osoby krzywdzonej na szkody emocjonalne, fizyczne, doświadczenia bólu i cierpienia, co pozostawia konsekwencje nawet po ustaniu stosowania przemocy⁴.

Wymienione cechy pozwalają odróżnić przemoc w rodzinie od innych patologicznych zjawisk życia społecznego.

W praktyce przemoc może przybierać różne formy. Zdaniem A. Kowalewskiej może to być przemoc:

- fizyczna – obejmująca działanie skierowane przeciwko fizyczności drugiej osoby (np. torturowanie, bicie, drapanie, kopanie, plucie, szarpanie, duszenie, przypalanie papierosem, rzucanie przedmiotami, ograniczanie wolności);
- psychiczna – stanowiąca działanie mające za celu uzależnienie ofiary od sprawcy (np. szantaż, przymus, groźba, poniżanie, krytykowanie, narzucanie własnych poglądów, izolowanie);
- seksualna – ujawniająca się w wymuszaniu zróżnicowanej aktywności seksualnej;
- finansowa – wyrażająca się w nadmiernym kontrolowaniu wydawania pieniędzy, niezaspokajanie potrzeb materialnych (np. zabieranie zarobionych pieniędzy, odmawianie możliwości pracy)⁵.

⁴ Podobnie D. Mróz, *Praktyczne rozwiązania realizacji Procedury „Niebieskie Karty”*, Warszawa 2013, s. 8–9.

⁵ W sposób zbliżony A. Kowalewska, *Przemoc w rodzinie – aspekty psychologiczne [w:] Problematyka przemocy w rodzinie. Podstawowe środki prawne ochrony osób pokrzywdzonych*, red. E. Kowalewska-Borys, Warszawa 2012, s. 28–29.

Jedną z ofiar przemocy w rodzinie jest często dziecko. Pojęcie prawne dziecka może być różnie ujmowane. Pewne ramy i wskazówki do jego uściślenia znaleźć można już w Konstytucji RP z 2.04.1997 r. Dla przykładu art. 65 ust. 3 Konstytucji RP przewiduje zakaz stałego zatrudniania dzieci poniżej 16 lat, z kolei art. 70 stanowi, że nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa, natomiast art. 62 Konstytucji RP przyznaje czynne prawa wyborcze osobom, które mają ukończony 18 rok życia. Mając na uwadze choćby powyższe przepisy, można umownie przyjąć, że – co do zasady – dzieckiem jest osoba fizyczna niemająca ukończonego 18 roku życia⁶. Takie określenie jest spójne m.in. z art. 1 Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20.11.1989 r.⁷, zgodnie z którym w rozumieniu Konwencji „dziecko” oznacza „każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność”.

Zjawisko przemocy w rodzinie dotyczące dziecko stawia je w bardzo trudnej sytuacji. Nie jest ono w stanie samodzielnie realizować przysługujących mu praw. Artykuł 72 Konstytucji RP zapewnia wprost ochronę praw dziecka. Zgodnie z jego treścią Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka.

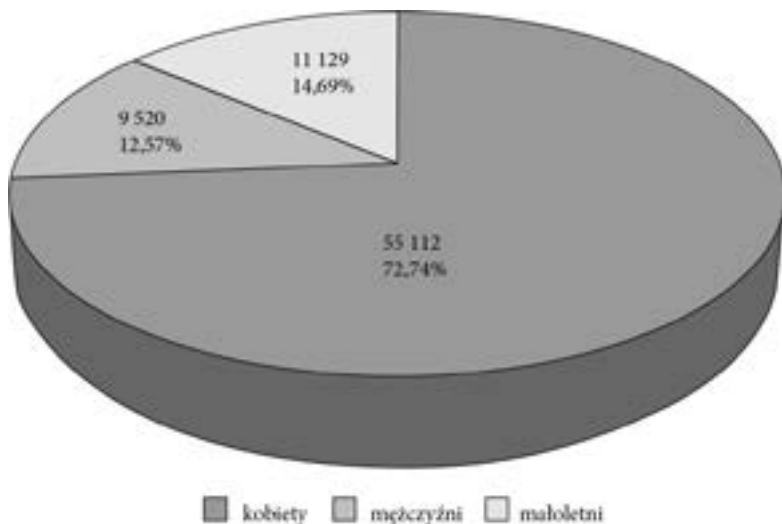
W tym miejscu można zadać zatem pytanie: czy rzeczywiście organy władzy publicznej czuwają w pełni nad ochroną dziecka przed przemocą? To i inne pytania są często zadawane, gdyż statystyki wciąż pokazują,

⁶ M. Safjan, L. Bosek, *Konstytucja RP*, t. I, *Komentarz do art. 1–86*, Legalis 2016, art. 65.

⁷ Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.

że stosowanie przemocy w rodzinie wobec dzieci jest nadal na wysokim poziomie, chociaż w ostatnich latach nastąpił niewielki spadek.

Wykres. Liczba osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie, odnotowanych przez Policję w 2021 roku

Źródło: <https://statystyka.policja.pl/download/1/379123/Informacjaroczna2021rpdf.pdf> (dostęp: 17.10.2022 r.).

Dokonując analizy powyższych danych, opublikowanych przez Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji, Wydział Prewencji, warto zauważyć, że małoletni są na drugiej pozycji (11 129 osób, co stanowi 14,69% ogółu ofiar dotkniętych przemocą w rodzinie) wśród osób, wobec których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie.

Wracając do przywołanego powyżej art. 72 Konstytucji RP, trzeba podkreślić, że dobro dziecka jest wartością fundamentalną, chronioną już konstytucyjnie. Dodać wypada, że obowiązek ochrony praw dziecka spoczywa nie tylko na rodzicach, lecz także na władzach publicznych – zgodnie z zasadą subsydiarności. Z powyższego przepisu wynika też, że

każda osoba ma prawo do żądania ochrony dziecka przed naruszeniami jego praw, a dziecko ma prawo do bycia m.in. wysłuchanym w toku ustalenia jego praw⁸. W art. 47 Konstytucji RP ustrojodawca gwarantuje każdemu prawo do ochrony życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrogo imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym. Przepis ten dotyczy oczywiście także dzieci. Jednak w tym przypadku, jak zauważa się w piśmiennictwie, stopień decydowania przez dzieci o swoim życiu osobistym jest ograniczony innymi przepisami prawnymi, np. dotyczącymi władzy rodzicielskiej⁹. W żadnym jednak przypadku sprawowanie władzy rodzicielskiej nie może sprowadzać się do przemocy wobec dziecka. Przemoc taka nie może być stosowana również przy urzeczywistnianiu przez rodziców prawa do wychowania dziecka zgodnie z ich przekonaniem. W myśl art. 48 Konstytucji RP rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno jednak uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. Słusznie twierdzi M. Safjan, że przepis ten uwzględnia potrzebę zagwarantowania dziecku prawa do samostanowienia. Rodzice w procesie wychowawczym muszą przede wszystkim uwzględniać to, że wraz z rozwojem dziecka zmienia się i kształtuje jego światopogląd, który obejmuje wolność sumienia, wyznania i religii. Pojawiają się też własne poglądy dziecka, a więc rodzice muszą dostosować metody i środki wychowawcze do wyrażanej woli i możliwości percepcyjnych dziecka¹⁰.

Kolejnym podstawowym dokumentem międzynarodowym dotyczącym praw dziecka jest przywołana już wcześniej Konwencja o prawach dziecka przyjęta w 1989 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych, ratyfikowana przez Polskę w 1991 r. Konwencja nakłada na rodziców, organy władzy państwowej oraz inne podmioty obowiązek kierowania się we wszystkich podejmowanych przez nich działaniach dobrem dziecka. Wymaga ona przede wszystkim poszanowania godności i tożsamości dziecka przez innych członków społeczeństwa oraz

⁸ M. Safjan, L. Bosek, *Konstytucja...*, t. I, art. 72.

⁹ J. Zmarzlik, E. Piwnik, *Dziecko pod parasolem prawa. Poradnik dla osób pomagających dzieciom*, Warszawa 1999, s. 8.

¹⁰ M. Safjan, L. Bosek, *Konstytucja...*, t. I, art. 48.

przewiduje obowiązek państwa – strony Konwencji, do zabezpieczenia wychowawczo-bytowych i zdrowotnych potrzeb dziecka¹¹. Również te unormowania służące ochronie praw dziecka mają chronić dzieci m.in. przed przemocą w rodzinie. Niestety, jak już pisałam, zjawisko przemocy wobec dzieci (w różnej grupie wiekowej) nadal występuje.

Z badań przeprowadzonych w 2018 r. na grupie 1155 nastolatków w wieku od 11 do 17 lat przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę wynika, że przemoc ze strony osób bliskich dorosłych w ciągu całego życia doświadczyło 41% młodych ludzi. Przemocy fizycznej ze strony tych osób doświadcza co trzeci badany (33%), a przemocy psychicznej co piąty (20%). Przemoc fizyczną ze strony bliskiego dorosłego badano za pomocą pytań o uderzenie, kopnięcie lub inną formę przemocy fizycznej, w tym m.in. dostawanie klapsów. Jedna piąta badanych uczniów – 19% została uderzona przez osobę dorosłą, zdziwienie może budzić to, że częściej bite były dziewczynki (być może dlatego, że są słabsze) niż chłopcy. Spośród badanych, uderzonych przez osobę bliską, aż 41% skarżyło się następnego dnia na ból, siniaki, skaleczenia lub złamania. Sprawcami przemocy byli najczęściej rodzice (ojciec: 28%, matka: 21%). Ojczyzna lub macochę wskazało tylko 4% badanych zaś innego dorosłego znajomego 8%, natomiast aż 43% badanych dzieci, które doznały przemocy fizycznej, nie chciało odpowiadać, kim był sprawca przemocy¹².

Odwołując się do wcześniejszych badań z 2011 r. dotyczących obrazowania funkcji mózgu przeprowadzonych przez naukowców z Uniwersyteckiego College'u Londyńskiego (UCL) i Centrum Anny Freud na grupie 20 dzieci z udokumentowaną przemocą oraz na grupie 23 dzieci nie narażonych na doznawanie przemocy, stwierdzono, że dzieci, które doświadczyły przemocy w rodzinie, wykazują podwyższenie aktywności mózgu, analogicznie do aktywności mózgów żołnierzy walczących na wojnie. Odnosząc się do powyższych badań, stwierdzono, że stosowanie przemocy w rodzinie niesie za sobą bardzo drastyczne konsekwencje,

¹¹ J. Zmarzlik, E. Piwnik, *Dziecko pod parasolem...*, s. 10.

¹² J. Włodarczyk, K. Makaruk, P. Michalski, M. Sajkowska, *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badań*, Warszawa 2018, <https://diagnozakrzywdzenia.pl/raport.pdf> (dostęp: 1.09.2022 r.).

a jedynym środkiem jej zaprzestania jest wprowadzenie bardziej skutecznych metod, których celem powinno być chronienie dzieci przed skutkami złego traktowania¹³.

Potrzeba poszukiwania skutecznych metod i instrumentów służących przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie dostrzegalna jest w wielu krajach, w tym w Polsce. Moim zdaniem na wyróżnienie zasługuje w naszym systemie prawnym instytucja „Niebieskie Karty”. Procedurę tę – rangą ustawy – wprowadzono w nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie ustawą z 10.06.2010 r.¹⁴ Do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie dodano przepis art. 9d określający ogólne zasady realizacji procedury „Niebieskie Karty”. Wykonanie upoważnienia ustawowego zawartego w art. 9d u.p.p.r. nastąpiło przez wydanie przez Radę Ministrów rozporządzenia z 13.09.2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”¹⁵.

Zgodnie z art. 9d u.p.p.r. podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie. Procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. Przedstawiciele podmiotów, o których mowa powyżej, realizują procedurę „Niebieskie Karty” przy uwzględnieniu zasady współpracy i przekazują informację o podjętych działaniach przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego. Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta” w przypadku powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wy-

¹³ E. Nęcka, *Dzieci na polu walki*, Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie na zlecenie Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Niebieska Linia, www.niebieskalinia.info/pliki/dokumenty/Doniesienia%20ze%20%C5%9Bwiata/Dzieci%20na%20polu%20walki.pdf (dostęp: 1.09.2022 r.).

¹⁴ Dz.U. Nr 125, poz. 842.

¹⁵ Dz.U. Nr 209, poz. 1245.

niku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie.

Jak wynika z powyższego przepisu, obowiązek wszczynania procedury obciąża wiele podmiotów. W przypadkach przemocy wobec dziecka istotną rolę spełniają zwłaszcza przedstawiciele oświaty. Prawo, ale i obowiązek wszczęcia procedury mają placówki oświatowe działające na podstawie ustawy z 14.12.2016 r. – Prawo oświatowe¹⁶.

To właśnie pracownicy oświaty z racji wykonywanego zawodu spotykają się z dziećmi codziennie i często mają najlepsze możliwości i warunki do wstępnej identyfikacji występowania przemocy w rodzinie. Niejednokrotnie są to jedyne osoby, którym dziecko tak naprawdę ufa i do których może zwrócić się o pomoc. Dzieci mają kontakt z pracownikami placówek systemu oświaty często przez wiele godzin dziennie, zatem to na tych pracownikach ciąży obowiązek zauważenia symptomów przemocy oraz zorganizowania im wsparcia i pomocy w ramach posiadanych możliwości. Rolę i zadania pracowników m.in. szkoły w zakresie udzielania pomocy dziecku dotkniętemu przemocą w rodzinie określa wymienione powyżej rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, ustawa z 26.01.1982 r. – Karta Nauczyciela¹⁷, wspomniane już wcześniej Prawo oświatowe oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30.04.2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych szkołach i placówkach¹⁸.

W ramach procedury „Niebieskie Karty” przedstawiciele oświaty – nauczyciel czy pedagog szkolny obowiązani są do udzielania kompleksowych informacji o możliwościach uzyskania pomocy psychologicznej, socjalnej, prawnej i pedagogicznej oraz wsparcia, w tym w instytucjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób doznających przemocy w rodzinie, a także o możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby doznającej

¹⁶ Dz.U. z 2021 r. poz. 1082 ze zm.

¹⁷ Dz.U. z 2021 r. poz. 1762 ze zm.

¹⁸ Dz.U. poz. 532 ze zm.

przemocy. Osoby te udzielają również kompleksowych informacji rodzicowi, opiekunowi prawnemu, faktycznemu lub osobie najbliższej o możliwościach pomocy psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej, w tym o formach pomocy dzieciom, świadczonych przez instytucje i podmioty w zakresie specjalistycznej pomocy na rzecz osób doznających przemocy¹⁹.

Nauczyciele powinni posiadać stosowną wiedzę i umiejętności pozwalające na rozpoznanie np. zespołu maltretowanego dziecka. Jak zauważa się w doktrynie, często dochodzi do sytuacji, że do nauczycieli czy pedagogów docierają niepokojące sygnały, które wskazują na to, że dziecko jest krzywdzone. Źródłem takich sygnałów może być samo dziecko, jego rodzic, osoba z bliskiej i dalszej rodziny czy osoba obca²⁰.

Wyniki badań A. Karasowskiej i G. Rymaszewskiej wskazują, że dziecko często sygnalizuje nam, że jest krzywdzone poprzez:

- a) swoje wypowiedzi – zawsze czujność powinno w nas budzić, jeśli dziecko ma jakąś tajemnicę, sygnalizuje nam, że obawia się wracać do domu, woli przebywać poza domem, nie lubi jakiejś osoby, chciałoby nam o czymś powiedzieć, ale się waha;
- b) wygląd dziecka – krzywdzenie dziecka często odbija się na wyglądzie, dlatego należy zwracać przede wszystkim uwagę na zasypianie dziecka na lekcji, brak higieny, nieodpowiednie ubranie, niedożywienie dziecka, sińce pod oczami;
- c) problemy medyczne (choroby, obrażenia fizyczne) – niepokojący sygnał mogą stanowić częste nieobecności dziecka w szkole, to że często mdleje, skarży się na bóle głowy, bóle brzucha, doznaje różnych urazów w krótkich odstępach czasu;
- d) zaobserwowane zaburzenia zachowania i zaburzenia emocjonalne – należą do nich np. zaburzenia snu, depresja, lęki, fobie, tiki, wagarowanie, nadpobudliwość psychoruchowa, ucieczki z domu,

¹⁹ G. Wrona, *Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 173.

²⁰ A. Karasowska, G. Rymaszewska, *Rozpoznawanie krzywdzenia dziecka [w:] Przemoc w rodzinie wobec dziecka, procedury interwencyjne w szkole*, red. J. Zmarzlik, Warszawa 2011, s. 24.

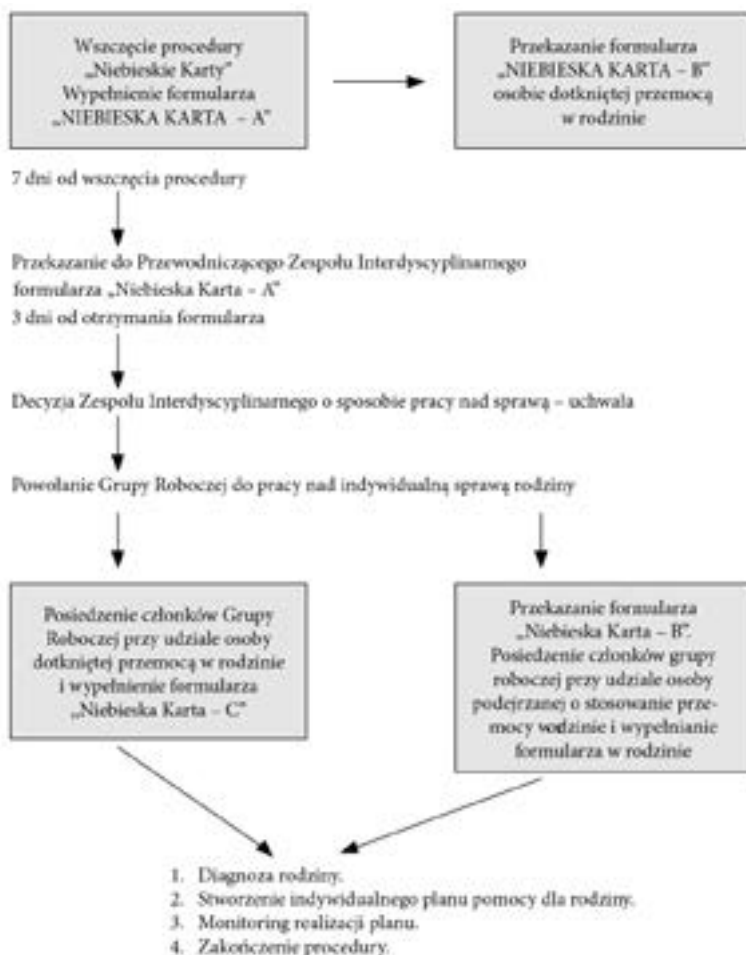
- zachowania agresywne, wchodzenie w kolizję z prawem, próby samobójcze, nieadekwatnie niska samoocena;
- e) stwierdzone u dziecka opóźnienia rozwoju – dziecko, które jest krzywdzone w rodzinie rozwija się często wolniej niż inne dzieci z powodu zaniedbywania, a także doznawanych urazów psychicznych i fizycznych. Zaburzenia rozwoju fizycznego u dziecka przejawiają się przez opóźnienie rozwoju ruchowego, opóźnienie wzrostu, niedobór wagi. Z kolei opóźnienie rozwoju poznawczego może być skutkiem: doznanych przez dziecko urazów głowy, urazów psychicznych, niedożywienia²¹.

Każde sygnały, które mogą wskazywać na krzywdzenie dziecka i stosowanie przemocy w rodzinie, wymagają niezwłocznego, wnikliwego ich sprawdzenia. Ich zbagatelizowanie może narazić dziecko na dalsze stosowanie wobec niego przemocy. W szkole lub przedszkolu pedagog może bezpośrednio obserwować przejawy krzywdzenia. Zastosowanie procedury NK nie musi być za każdym razem poprzedzone rozmową z pedagogiem czy psychologiem. Na przykład podczas lekcji wychowania fizycznego nauczyciel zauważa na ciele dziecka liczne siniaki, dziecko informuje go, że są to ślady wymierzane przez rodziców w ramach kary, w tym samym czasie nie ma możliwości w szkole skorzystania z pomocy pedagoga lub psychologa. W sytuacji uzasadnionego podejrzenia, że przemoc w rodzinie dotyczy dziecka, należy wszcząć procedurę „Niebieskie Karty”. Rozpoczęcie procedury NK następuje poprzez wypełnienie formularza Niebieska Karta A, który jest jednym spośród czterech formularzy występujących w procedurze. Ważne jest, by instytucje wszczynające procedurę posiadały taki formularz. Jego brak nie może spowodować odstąpienia od wszczęcia takiej procedury²². Przebieg procedury w uproszczony sposób prezentuje poniższy schemat graficzny.

²¹ A. Karasowska, G. Rymaszewska, *Rozpoznawanie krzywdzenia...*, s. 24.

²² Tak też m.in. J. Podlowska, *Uwaga dziecko! Realizacja procedury „Niebieskie Karty” w sytuacji przemocy w rodzinie wobec dziecka*, Warszawa 2016, s. 8–9.

Przebieg procedury „Niebieskie Karty”

Źródło: J. Podlewska, *Uwaga dziecko!...*, s. 17.

Przed przedstawicielami oświaty zachodzi bardzo trudne zadanie w przypadku wszczęcia procedury NK, jeżeli okazuje się, że przemoc wobec dziecka stosowana jest przez obojga rodziców. W takiej sy-

tuacji powinni oni do czasu, gdy dziecko pozostaje jeszcze pod opieką rodziców, zawiadomić podmioty zajmujące się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie²³. Warto podkreślić, co już sygnalizowałam, że działania w ramach procedury NK nie wymagają zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, zatem zgoda dziecka czy też jego przedstawiciela ustawowego nie jest konieczna. Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, formularz „Niebieska Karta – A” wypełnia się w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. W przypadku dziecka formularz należy wypełnić w jego obecności, bez względu na jego wiek. Nierzadko zdarza się, że powyższy formularz wypełnia się jednak bez udziału dziecka, ze względu na jego wiek, niepełnosprawność, stan zdrowia czy formę zastosowanej przemocy. Trafnie przyjmuje się w literaturze, że w sytuacji krzywdzenia dziecka najważniejsze jest to, aby nie pogłębiać jego przykrych przeżyć. Przy wypełnianiu formularza należy zapewnić dziecku możliwe do uzyskania bezpieczne warunki. Osoba wypełniająca formularz powinna zadbać o poszanowanie godności dziecka i swobodę jego wypowiedzi²⁴.

Każda osoba, wobec której został wypełniony formularz „Niebieska Karta – A” powinna otrzymać formularz „Niebieska Karta – B”, który zawiera informacje o tym, czym jest przemoc, oraz informacje o możliwościach wsparcia i pomocy. W przypadku dziecka formularz NK – B otrzymuje rodzic, opiekun prawny lub faktyczny. Osoba towarzysząca dziecku powinna przekazać mu informacje zawarte w powyższym formularzu w sposób adekwatny do jego stanu emocjonalnego i rozwoju intelektualnego²⁵.

Po wpłynięciu formularza „Niebieska Karta – A” do przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego²⁶ przekazuje on kartę pozostałym członkom

²³ J. Podlewska, *Uwaga dziecko!...*, s. 87.

²⁴ J. Podlewska, *Uwaga dziecko!...*, s. 11–12.

²⁵ J. Podlewska, *Uwaga dziecko!...*, s. 15.

²⁶ Zespół interdyscyplinarny – przedmiotem jego działania zgodnie z art. 9b u.p.p.r. jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz ochrona ofiar przemocy w rodzinie. Zadaniem zespołu jest koordynowanie działań podmiotów ustawowo zobowiązanych do działania na rzecz osób, które zostały dotknięte przemocą w rodzinie przy udziale

zespołu i wspólnie decydują, w jaki sposób dalej pracować nad sprawą rodziny, która została dotknięta przemocą. Celem działań jest zatrzymanie przemocy w rodzinie oraz stworzenie indywidualnego planu pomocy dla niej. Plan ten, jak słusznie zauważa J. Podlewska, powinien być jasny, konkretny oraz wykonalny. Realizacja planu pomocy powinna być ciągle monitorowana i dostosowywana do zmieniających się potrzeb i sytuacji rodziny i dziecka. Autorka dalej trafnie podnosi, że gdy ofiarą przemocy w rodzinie jest dziecko, należy pamiętać o tym, iż nie jest ono aktywnym uczestnikiem procedury NK, dlatego też pedagog szkolny lub psycholog szkolny powinien porozmawiać z dzieckiem i przekazać informacje o jego sytuacji grupom roboczym – to rozwiązanie ma zapewnić ochronę dziecka przed wielokrotnym opowiadaniem o doznanej przez niego przemocy²⁷. Pedagog szkolny czy też psycholog sporządza plan pomocy dziecku, który uwzględnia przede wszystkim opis wsparcia, jakie dane placówka oświatowa powinna zapewnić dziecku, opracowuje informację o placówkach pomocy dziecku, którą przekazuje rodzicowi lub opiekunowi prawnemu niebędącemu sprawcą przemocy w rodzinie lub jego osobie najbliższej. On też ustala z rodzicami harmonogram kontaktów z osobami i instytucjami wspierającymi rodzinę w sytuacji występowania w nich przemocy wobec dziecka²⁸. Jak słusznie twierdzi M. Zając, jeżeli w danej rodzinie dochodziło już kilkakrotnie do aktów przemocy wobec dziecka i zachodzi obawa, że doszło do popełnienia przestępstwa, pracownik placówki oświatowej jest zobligowany do zawiadomienia sądu rodzinnego o nieprawidłowej sytuacji dziecka oraz organów ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa²⁹.

Zgodnie z art. 18 ust. 1 r.p.n.k. zakończenie procedury „Niebieskie Karty” następuje w formie pisemnego protokołu jedynie w wyniku:

- ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy albo
- rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowanych działań.

specjalistów. Zob. A. Kiełtyka, A. Ważny, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 109.

²⁷ J. Podlewska, *Uwaga dziecko!...*, s. 16.

²⁸ J. Podlewska, *Uwaga dziecko!...*, s. 26.

²⁹ M. Zając, *Procedura „Niebieskie Karty”. Realizacja zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, Wrocław 2012, s. 86.

Można zatem stwierdzić, że wszczynając procedurę „Niebieskie Karty” wobec dziecka, przedstawiciele oświaty jako profesjonalisci powinni zawsze zadbać o to, by dziecko było bezpieczne w środowisku rodzinnym, zatem w ramach podejmowanych przez nich działań powinno być stałe monitorowanie dziecka, w celu ochrony przed atakami przemocy. Dziecko należy objąć szczególnym wsparciem w przypadku, gdy dotknięte jest przemocą w rodzinie. Stosowanie takiej przemocy wpływa negatywnie zarówno na rozwój społeczny, poznawczy, intelektualny, emocjonalny, jak i na jego zdrowie. Krzywdzenie dziecka powoduje długofalowe konsekwencje, a jego skutkami mogą być zaburzenia osobowości, depresje, stany lękowe, niskie poczucie własnej wartości, problemy szkolne i wychowawcze, dlatego też wszelkie podejmowanie czynności wobec dziecka dotkniętego przemocą w rodzinie w związku z procedurą „Niebieskie Karty” odgrywa bardzo ważną rolę. Dodać warto, że w walce ze zjawiskiem przemocy w rodzinie konieczne są nie tylko narzędzia, lecz także chęć współpracy pomiędzy służbami działającymi na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, gdyż powyższa procedura oparta jest przede wszystkim na zasadzie współpracy wielu podmiotów.

Instytucja „Niebieskie Karty” nie jest oczywiście jedyną formą służącą przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Bez wątpienia jednak można ją uznać za jedną ze skuteczniejszych. Każda ofiara przemocy zasługuje na wsparcie i pomoc. Bezbronne, krzywdzone dziecko zasługuje na zastosowanie wszystkich dozwolonych prawnie środków, które dbając o jego dobro – najwyższą wartość – obroni dziecko przed bezprawnym działaniem niosącym cierpienie, ból lub upokorzenie bezbronnej, niewinnej istoty.

Bibliografia

- Helios J., Jedlecka W., *Przemoc wobec dzieci w rodzinie*, Wrocław 2019
- Karasowska A., Rymaszewska G., *Rozpoznawanie krzywdzenia dziecka [w:] Przemoc w rodzinie wobec dziecka. Procedury interwencyjne w szkole*, red. J. Zmarzlik, Warszawa 2011

- Kiełtyka A., Ważny A., *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, Warszawa 2015
- Kowalewska A., *Przemoc w rodzinie – aspekty psychologiczne [w:] Problematyka przemocy w rodzinie, podstawowe środki prawne ochrony osób pokrzywdzonych*, red. E. Kowalewska-Borys, Warszawa 2012
- Mróz D., *Praktyczne rozwiązania realizacji Procedury „Niebieskie Karty”*, Warszawa 2013
- Nęcka E., *Dzieci na polu walki*, Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie na zlecenie Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Niebieska Linia, www.niebieskalinia.info/pliki/dokumenty/Doniesienia%20ze%20%C5%9Bwiata/Dzieci%20na%20polu%20walki.pdf (dostęp: 1.09.2022 r.)
- Nikodemka S., *Przemoc wobec dzieci – przegląd badań*, „Niebieska Linia” 2000/4/9, <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/59-niebieska-linia/654-przemoc-wobec-dzieci-przeglad-badan.html> (dostęp: 1.09.2022 r.)
- Podlewska J., *Uwaga dziecko! Realizacja procedury „Niebieskie Karty” w sytuacji przemocy w rodzinie wobec dziecka*, Warszawa 2016
- Safjan M., Bosek L., *Konstytucja RP, t. I, Komentarz do art. 1–86*, Legalis 2016
- Włodarczyk J., Makaruk K., Michalski P., Sajkowska M., *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badań*, Warszawa 2018, <https://diagnozakrzywdzenia.pl/raport.pdf> (dostęp: 1.09.2022 r.)
- Wrona G., *Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Komentarz*, Warszawa 2020
- Zajac M., *Procedura „Niebieskie Karty”. Realizacja zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, Wrocław 2012
- Zmarzlik J., Piwnik E., *Dziecko pod parasolem prawa. Poradnik dla osób pomagających dzieciom*, Warszawa 1999

Marta Nikodemka [ORCID: 0000-0003-3258-1172] – magister prawa, Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Administracyjnego i Nauki Administracji.